

• OUD BROEK.NL

SEPTEMBER 2023

- **Slag op de Zuiderzee (1573)**
- **Els Eisinga werd timmervrouw**
- **Spankannetjes draaien**

Een uitgave van Historische Vereniging Broek in Waterland.

Op de cover:

'De Martelaren van Gorcum'. Negentien katholieke geestelijken uit Gorcum worden in 1572 in Den Briel opgehangen. Een jaar later heeft de Slag op de Zuiderzee plaats.

Voor één keertje in kleur

Oudbroek.nl in kleurendruk: waar hebben we dat aan te danken?

Aan de slag op de Zuiderzee op 11 oktober 1573, precies 450 jaar geleden. Beter gezegd: aan het artikel dat Jet van den Biggelaar en Emil Stöve schreven over deze slag, die dit jaar in onder andere Monnickendam wordt herdacht. Het artikel bevat zo veel mooie kleurenfoto's dat het spijtig was geweest, als we ze in zwart-wit hadden moeten afdrucken.

De zeeslag had plaats aan het begin van de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648), waarin Broek in Waterland en omliggende dorpen zwaar hadden te lijden onder de aanvallen van de Spaanse troepen van de hertog van Alva. Tijdens genoemde zeeslag vochten de Geuzen - de Hollanders - onder leiding van burgemeester Cornelis Dirkszoon van Monnickendam tegen de Spanjaarden op hun admiraalsschip de 'Inquisitie' en enige galjoenen.

De Geuzen winnen glansrijk; de Inquisitie wordt de zee ingedreven tot het schip bij 'Den Nek' aan de grond raakt.

Verder leest u in het boekje dat voor u ligt over het timmerbedrijf dat Steef en Els Eisinga begonnen aan de Broekervaart. Els: "We gingen met de motor naar onze klanten, ik achterop met een lading gereedschap of materiaal."

Ook Hannes en Mientje Lebrun bouwden samen een bedrijf op: een metaaldraaij. Hannes: "Het eerste jaar maakte ik alleen maar spankannetjes voor de diamantindustrie." Mientje: "Ik stond ook wel achter de draaibank als dat door de drukte nodig was. Ik deed stukjeswerk in de machine."

Veel leesgenoegeen gewenst!

Hanneke de Wit

COLOFON

Het bestuur van Historische Vereniging Broek in Waterland:

Naam	Positie	E-mail	Telefoon
Piet van Mourik	Voorzitter	<i>pjvanmourik@sdrj.nl</i>	06-53357711
Willem Englebert	Secretaris	<i>wweer@trilogic.nl</i>	06-20402231
Jaap Wortel	Penningmeester	<i>jaap.wortel01@gmail.com</i>	06-10669661
Jan Hoetmer	Bestuurslid Beschermd Dorpsgezicht	<i>sanjan65@hetnet.nl</i>	020-4031614
Marieke van Dam	Communicatie	<i>mamvandam@gmail.com</i>	06-28835167
Jet v. d. Biggelaar		<i>jetvdbiggelaar@gmail.com</i>	06-19612455

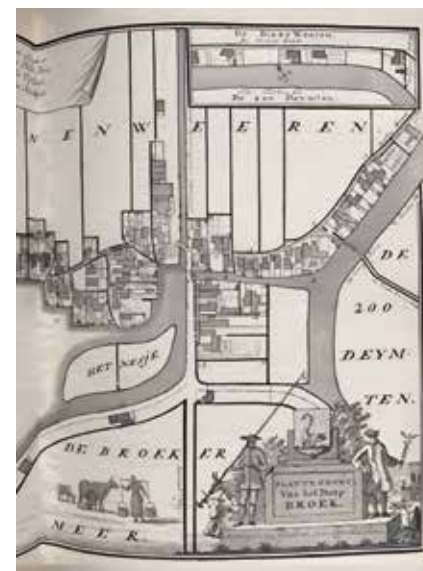
Medewerkers: Studio Hans Mulder, Hanneke de Wit, Aagje Bruijn, Sytze Boschma (redactie)
Linda Feltkamp (fotograaf), Speed-O-Print (drukwerk).

Correspondentieadres: Historische Vereniging Broek in Waterland, West Weer 1
1151 GA Broek in Waterland

E-mail: info@oudbroek.nl • www.oudbroek.nl • Rabobank: NL44RABO 0310 7021 94

Lidmaatschap: Binnen postcode 1151 € 12,50, buiten € 17,50. Aanmelden via de website.

ISSN: 2211-8675

Zo zag de Hellingweg - dat toen het Eiland heette - eruit.

Verkiezingen

Broek in Waterland. De uitslag der jl. Maandag gehouden stemming ter vervulling van twee plaatsen in den gemeenteraad is als volgt : van de 205 kiezers zijn ingeleverd 152 stembiljetten, waarvan van onwaarde werd verklaard 1 stuk. Op den heer Jn. Lakeman (aftr.) werden uitgebracht 112 stemmen; op den heer K. de Waart (aftr.) 115 stemmen en op den heer G. van Wijngaarden 45 stemmen. Herkozen zijn dientengevolge de aftredende leden de heeren K. de Waart en Jn. Lakeman.

Bron: Schuitemakers Purmerender Courant, 10-07-1901

Brand in Noordmeer

Broek in Waterland. 31 Jan. Heden nacht omstreeks half drie barstte in de Noord-meer op eene boerderij, bewoond door T. Ham, een vreeselijke brand uit. Van den geheelen inboedel is niets gered, en ook 21 schoone kalkkoeijen, 4 kalveren en 2 paarden werden een prooi der vlammen.

De beide dorpspuiten rukten spoedig uit, doch daar de brug, die naar de Noord-meer leidt, wegens reparatie opgebroken was, konden zij eerst pas laat op het terrein komen.

Bron: Weekblad Haarlemmermeer, 01-02-1878

Diaconiehuis

Broek in Waterland. Alzo de BINNENVA-DERS- en MOEDERS-PLAATS in het Diaconie-Armenhuis te Broek in Waterland is komen te vacereen op een Jaarlijks Tractement van f 200 : zo worden die geenen verzogt, die daartoe de vereischte bekwaamheden hebben en geneegen mogten zijn (mits Lidmaten van de Gereformeerde Religie, zonder Kinderen en voorzien met behoorlijke Atteslatiën van een goed gedrag) te adresseeren des Saturdags 's namiddags van 2 tot 5 uren, voor en op den 28 February 1784.

Bron: Oprechte Haerlemsche Courant, 22-01-1784

De havenstoomboot

Broek in Waterland. Gisteren waren wij onder ongeveer vijftig passagiers van de Havenstoomboot, die dat in menig opzicht eigenaardige plekje gronds bezochten, de eenige Nederlanders. Een amerikaansche familie was op haar doortocht naar Berlijn 's avonds laat te Amsterdam en zou den volgenden avond ten zes ure verder reizen. Van heel Nederland verlangden zij voorlopig niets te zien dan het Centraal-Station te Amsterdam, omdat dit zoo moest natuurlijk, en het beroemde eiland.De vreemdelingen weten wel wat zij doen en de Nederlanders, die hun voorbeeld niet volgen, weten niet wat zij missen.

De Havenstoombootdienst heeft de reis op uitstekende wijze geregeld. Ten 10 ure vaart elken dag een onzer bekende havenbooten -, geheel als plezierjacht ingericht, met zonne- en windschermen, gemakkelijke rieten stoelen, enz. - van de Ruyterkade naast de kettingboot af, gaat door het Noord-Hollandsch kanaal en bereikt ongeveer na een uur Broek in Waterland. Hier verlaten de passagiers, voorzien van hun photographie-toestellen, de boot en onder geleide van den conducteur, die de vreemde talen machtig is, wordt een wandeling gemaakt door het dorp, een bezoek gebracht aan het uitgebreide magazijn van antiquiteiten van P.Heijloo, en bestaat er in een modelboerderij gelegenheid te zien, hoe de hollandsche boer leeft en hoe hij zijn edammer kaas maakt.

Na een half uur is de wandeling volbracht en wordt de tocht per boot voortgezet tot Monnikendam.

Bron: De Tijd, godsdienstig-staatkundig dagblad 14-6-1897

Metaaldraaijerij al bijna halve eeuw gebeiteld aan de Hellingweg

Hannes Lebrun bij zijn allereerste draaibank, waarmee hij 'spankannetjes' maakte.

Hannes Lebrun (93) rijdt nog graag op de heftruck

Hij begon met het draaien van spankannetjes, vertelt Hannes Lebrun. "Hoe zal ik u uitleggen wat dat zijn? Ja, het zijn metalen voorwerpen die een diamantje oppakken, zodat het kan worden geslepen. Spankannetjes maken, dat heb ik een jaar lang gedaan. Ik denk niet, dat ze tegenwoordig nog bestaan."

We spreken Hannes Lebrun - op woensdag, marktdag - in het woonhuis aan de Hellingweg, boven de metaaldraaijerij die zijn naam draagt. Lebrun, De Bruin zeg maar - hoe ze aan die mooie Franse naam komen, weet hij niet. "We hebben weleens geprobeerd het uit te zoeken, maar zonder resultaat."

Op de ambachtsschool in Amsterdam-Noord had de jonge Hannes de opleiding metaaldraaien gekozen. Hij is nu 93 jaar; hij trouwde 67 jaar geleden met Mientje Selhorst uit Amsterdam-Noord. Hannes kwam, vlakbij, uit Nieuwendam. "Mijn schoonvader was vrachtwagenchauffeur; via vrienden van hem, die in de metaalbewerking zaten, vond ik werk als metaaldraaijer," vertelt hij. "Ik begon als zelfstandige in een schuurtje van 1.20 bij 1.80 meter achter het huis van mijn schoonfamilie."

Na een jaar verhuisde het bedrijf naar de Papaverweg in Amsterdam-Noord, waar Lebrun twee werknemers in dienst nam. Zijn onderneming groeide, tja, hoe gaat dat? "Je wordt beter in

Hannes Lebrun op de heftruck,

Hannes en Mientje Lebrun - 67 jaar getrouwd.

je vak, handiger, wijzer misschien wel,” zegt hij. “Klanten kreeg je voornamelijk via mond-tot-mondreclame.” Lebrun stelt het werk aan de metaaldraaibank zo simpel mogelijk voor: “Je hebt je staafmateriaal, stelt de machinebank af en dan ga je produceren.” En, nog zo’n eenvoudige uitleg: “Wat hier gemaakt wordt, wordt door de klant in machines gestopt.”

Je kunt het zo gek niet bedenken of het is wel iets waar een product uit de metaaldraaijerij in voorkomt. Als perslucht (samengeperste lucht) onderdelen bijvoorbeeld. Als onderdelen van allerlei machines en instrumenten voor grote bedrijven, ziekenhuizen en om nog eens iets te noemen: de gasindustrie.

De machinebank instellen - het is helemaal niet zo lang geleden, dat dat ‘met de hand’ gebeurde. Maar, zoals overal, deed ook in de metaaldraaijerij de computer zijn intrede. Hannes Lebrun heeft zichzelf geleerd hoe je, als metaaldraaijer, niet meer de machinebank, maar de computer instelt. “Straks zal ik het u laten zien in de werkplaats,” belooft hij.

Er is meer veranderd. “Vroeger ging je naar de klant toe om producten af te leveren en nieuwe opdrachten te halen. Het was vaak lachen. Er waren er die zeiden: ‘Eerst een goeie mop, anders krijg je geen werk’. Tegenwoordig zie je de mensen die je aan werk helpen niet meer. Het meeste contact loopt via de mail.”

Vrouw achter de draaibank

Gestommel op de trap – mevrouw Lebrun komt thuis van haar bezoekje aan de markt. Ze zet koffie, komt bij ons zitten. Ze heeft altijd meegewerkt in het bedrijf. “We hebben het samen opgebouwd,” vertelt ze. “Na mijn schooltijd werkte ik bij een bank; daar hadden ze allemaal een typemachine voor hun neus, dus ging ik ook leren typen. Later, in een automobielbedrijf, moest ik teksten opnemen - dus leerde ik steno. Hier in de metaaldraaijerij deed ik de administratie en de boekhouding; daarom heb ik mijn boekhouddiploma gehaald. Ik zorgde voor onze drie kinderen, maar geregeld stond ik ook achter de draaibank, als dat door de drukte nodig was. Ik deed stukjeswerk in de machine. Ja, dat was toen wel bijzonder voor een vrouw.”

Begin jaren zeventig was de tijd rijp voor een sprongetje naar een groter huis. Ze keken zo eens rond - in Landsmeer en andere plaatsen in de buurt, totdat hun oog viel op een bericht in de krant, dat in Broek in Waterland huizen werden gebouwd. Mevrouw Lebrun: “We kochten op tekening een huis aan De Breeck.” Meneer Lebrun: “Financieel werden we geholpen door familie.”

Hoe was het om van de stad naar een dorp te verhuizen? “Och,” antwoordt mevrouw Lebrun, Nieuwendam, waar we vandaan kwamen, was eigenlijk ook een dorp. Je was er heel close met elkaar. Maar we woonden er klein, in Broek in Waterland kregen we een groot, modern huis.” Ze zaten te midden van allemaal nieuwkomers en wendden snel. Zij ging bij de steenwerpersclub: “daar ben ik totdat hij een paar jaar geleden werd opgeheven, lid van geweest.” Hij ging voetballen. “We hebben heerlijk gevoetbald, maar, dat is spijtig als je ouder wordt: vele van de oude clubgenoten leven niet meer.”

In 1974 verhuisde de metaaldraaijerij van Lebrun naar het - toen - nieuwe bedrijventerrein aan de Hellingweg. Het gebouw was al snel te klein; tijdens een uitbreiding van de bedrijfsruimte werd meteen een bovenwoning gebouwd. Lebrun: “In 1976 waren werkplaats en huis klaar en zijn we hiernaartoe verhuisd.” Mevrouw: “Het was een hectische tijd. We verhuisden onze spullen, zetten ze neer en gingen meteen met vakantie.”

Hannes Lebrun werkte tot voor kort in de metaaldraaijerij, die zijn zoon Edwin in 1993 heeft overgenomen. Mevrouw Lebrun: “Edwin was sportleraar, maar dat beviel hem helemaal niet. Hij heeft zich hier in het bedrijf het vak van metaaldraaijer eigengemaakt.” Hannes Lebrun: “Sinds ik twee jaar geleden een ongeluk heb gehad, doe ik rustiger aan. Maar u kunt me nog wel met de heftruck zien rijden, waarmee ik producten naar de auto’s breng, die naar de klanten gaan.”

Hanneke de Wit

Edwin Lebrun bij de nieuwe 5-assige computer-gestuurde bewerkingsmachine.

Turnprijzen

Broek in Waterland. Zondagmorgen trok, ondanks den regen, de gymnastiekvereniging “Sparta” van hier, gedeeltelijk op twee bakwagens, gedeeltelijk per fiets, en de overigen met de tram, naar Purmerend om te turnen. Gelukkig werd het verder op den dag goed weer. Bij de wedstrijden voor meisjes behaalde mej. G. Mulder den 1en prijs met hard loopen en bij die voor jongens viel J. de Ruijg een 4e prijs ten deel voor springen.

Gevonden voorwerpen. In de vorige week is op den Jaagweg tusschen Broek naar Monnikendam een heerenvest gevonden.

Bron: Provinciale Noordhollandsche Courant, 7-07-1920

Ongeluk

Broek in Waterland. Vrijdagavond werd op onverwachte wijze de sterkte beproefd van de leuning der brug bij het station van den Kom alhier. Een Amsterdamsch koetsier, die een “vrachtje” naar Edam had gebracht, kwam in wilde vaart terugrijden, nam de draai verkeerd of liever gezegd, rekende in 't geheel niet op het maken van een draai, met dit gevolg, dat het paard over de leuning sprong en daarop gedeeltelijk bleef hangen, terwijl het rijtuig vastreed. Hij zelf wist van de bok te springen en ongedeerd het paard grijpen. Gelukkig waren onmiddellijk een aantal rappe maats bereid om de behulpzame hand te bieden, zoodat in korte tijd paard en rijtuig een onderkomen vonden in de stal van Koster in “ de Zwaan” , waar het paard verbonden werd door een zeer handigen knecht van den smid Voeteling en het rijtuig werd hersteld. Gelukkig gebeuren hier zelden dergelijke ongelukken, dank zij de zeer voldoende verlichting van het geheele dorp en vooral van alle kruispunten, bruggen enz. Er staan niet minder dan acht en vijftig lantaarns in den kom van ons dorp, een zeer voldoende aantal voor een betrekkelijk kleine uitgestrektheid.

Bron: Purmerender Courant, 21-4-1898

De helling van Haringhuizen aan de Hellingweg. De boten werden op de bok gehesen en konden dan aan alle kanten gerepareerd of geveerd worden. Links de boerderij van Prijs aan Zuideinde 20. De tekening is in de jaren veertig van de vorige eeuw gemaakt door Piet Kok.

Drenkeling

Broek in Waterland. Maandagmorgen had de vrouw van de brugwachter bij het draaien der brug over de vaart der Zes Noord-Holl. Steden alhier het ongeluk uit te glijden en in het water te vallen. Spoedig was hulp aanwezig en werd de corpulente drenkelinge met vereende kracht bij de vrij hoge schoeiing opgehaald. Gelukkig liep alles goed af en kwam ze met de schrik en een nat pak vrij. Dinsdagmorgen arriveerde onze nieuwe dokter. Naar wij vernamen zal de praktijk ongeveer half Juni door hem worden overgenomen en zal dan eindelijk dokter Bakker zijn welverdiende rust krijgen.

Bron: Provinciale Noordhollandsche Courant, 2 -06-1920

De slag op de Zuiderzee oktober 1573

Monnickendam ‘viert’ dat 450 jaar geleden de Spanjaarden zijn verslagen op de Zuiderzee. De organiserende werkgroep heeft de Historische Vereniging Broek in Waterland gevraagd om een bijdrage te leveren aan deze festiviteiten.

Maar valt er wel wat te vieren en wat was de rol van Broek in Waterland bij die slag?

Om daar antwoord op te krijgen, onderzoeken we wat er speelde in die jaren en wat de Broekers toen meemaakten. Voor zover dat mogelijk is natuurlijk; 450 jaar is een lange tijd geleden. We beginnen met een korte beschrijving van de situatie in de tweede helft van de 16e eeuw. Daarna kijken we naar het Noorderkwartier (van Den Helder tot het IJ) en Waterland. We eindigen met een Broeker verhaal.

Het stormt eind 16e eeuw in de Nederlanden, letterlijk en figuurlijk.

De macht van de kerk

In 1517 plakt Luther 95 stellingen op de deur van de kerk in Wittenberg. Het rommelt allang in de kerk en veel mensen zijn ontevreden. Maar niet alleen Luther maakt bezwaren. Ook anderen onder wie Calvijn komen met vergaande ideeën, die het gezag van de traditionele kerk ondermijnen. Zijn leer en zijn volgelingen krijgen langzaam maar zeker veel invloed binnen de Nederlanden, al zijn ze in de jaren waarover wij spreken nog een minderheid. De meeste Hollanders zijn katholiek en er is een grote groep doopsgezinden. Men zit, eerlijk gezegd, niet te wachten op een drastische kerkhervorming, al is men er ook niet bang voor. Deze onenigheid veroorzaakt wel veel onrust in de Nederlanden.

De macht van de wereldleiders

De grote machten, de Habsburgse keizers (Spanje, Duitsland, de Nederlanden) en de Franse koningen proberen steeds centralistischer te regeren. Dat roept grote weerstand op bij de adel in de gewesten en de gilden in de steden. Ook opkomende groepen als handeldsmensen en vrije boeren willen meer zelf kunnen bepalen. Hierdoor gist het in de Nederlanden.

De economie staat er beroerd voor

De oproep van Willem van Oranje (1568) tot verzet tegen Spanje met name tegen het regiem van de hertog van Alva¹ heeft grote gevolgen voor de economie. De Watergeuzen² blokkeren de havens waardoor de handel is stilgevallen. Het is ook gevaarlijk om uit te varen. Dus niet alleen kooplui, maar ook vissers en varensgezellen zitten zonder werk.

De mensen lijden ook onder de vele plunderingen, nu eens uitgevoerd door de Spanjaarden, dan weer door de troepen van Oranje en de Watergeuzen. En het gaat om huurlegers, die onderhouden moeten worden door de bewoners. Dat was de gewoonte in die tijd. De soldaten verdedigen jou (of eigenlijk jouw heer) dus hebben ze recht op kost en inwoning en soldij natuurlijk. Last but not least: de prijzen voor brood en andere levensbehoeften rijzen de pan uit, door de oorlog maar ook door veesterfte en misoogsten.

Men is arm in de Nederlanden.

De kracht van de natuur

En het stormt letterlijk. Er zijn een paar grote overstromingen in de 16e eeuw. De laatste in 1570, is de Allerheiligenvloed. Grote delen van het Noorderkwartier staan lange tijd onder water. Bovendien is het koud. Vanaf de tweede helft van de 14e eeuw tot de 19e eeuw is er sprake van een 'kleine ijstijd' met als dieptepunt de tweede helft van de zestiende eeuw. Onze periode dus. Al in oktober zijn de wateren bevroren en dat duurt soms tot ver in mei.

Vijandschap en samenhang binnen de Nederlanden?

In de 16e eeuw is er nog geen Nederland en geen nationaal gevoel. Je bent in de eerste plaats een Broeker, een Amsterdammer, een poorter van Zutphen. Er is een stadhouder en er zijn gewesten, maar die houden zich voornamelijk bezig met de veiligheid, met het leger en de vloot. Er zijn ook wel samenwerkingsverbanden. Steden en gebieden hebben afspraken over de handel of over de dijkbewaking maar dat alles creëert geen nationale identiteit.

Elke stad en elk gebied kiest dus in theorie of ze voor Oranje, of voor de koning van Spanje of juist neutraal willen zijn. Voor de godsdienst geldt hetzelfde. Katholiek, protestant of juist tolerant.

De meeste steden en gezaghebbers aarzelen in het begin. Ze voelen zich het best bij een neutrale en tolerante houding. Anderen kiezen wel partij, vaak gedreven door plaatselijke omstandigheden. Zo blijft Amsterdam koningsgezind en katholiek omdat de mensen erop vertrouwen dat hun regenten in staat zijn de Spaanse belasting tegen te houden en een eigen garnizoen te onderhouden.

Martelaren van Gorcum, 19 katholieke geestelijken worden opgehangen in Den Briel in 1572.

¹ Alva was door de koning van Spanje naar de Nederlanden gestuurd om orde op zaken te stellen o.a. na de beeldenstorm in 1566.

² Watergeuzen zijn voor het merendeel gevluchte protestanten die op zee vechten tegen Spanje.

Echter, in 1572 gaan de Spanjaarden zo tekeer, onder andere in Mechelen, Zutphen en Naarden³, dat het sentiment omslaat. Tot dan is het lood om oud ijzer. Plunderende Spaanse soldaten zijn erg, maar ook de Watergeuzen laten zich niet onbetuigd. In Naarden worden echter onschuldige vrouwen en kinderen vermoord en dat gaat te ver.

Alva hoopt dat deze strenge afstraffing steden laat besluiten tot overgave maar het omgekeerde gebeurt. Steden houden angstvallig hun poorten gesloten en vechten tot het einde door.

Noorderkwartier en Waterland 1572 - 1573

Kiezen voor Oranje?

Elisabeth¹, koningin van Engeland, gooit in 1572 de Watergeuzen uit Engeland⁴. Op drift geraakt, komen zij min of meer per ongeluk in Den Briel uit. Het stadje wordt veroverd en ineens lijken de kansen gekeerd. Willem van Oranje had begin 1572 al verschillende brieven geschreven naar de Hollandse en Zeeuwse steden om ze over te halen zijn kant te kiezen.

Op 21 maart besluit Enkhuizen mee te doen met de opstand. Vanuit deze stad vertrekken Watergeuzen en Enkhuizers naar de omliggende steden Medemblik, Edam, Monnickendam en Hoorn. Ook zij kiezen (goedschiks of kwaadschiks) voor Willem van Oranje, die op 19 juli wordt benoemd als stadhouder van Holland⁵.

De eerste vloot van de opstandige steden

Juli 1572 roept Diederik Sonoy⁶ namens Willem van Oranje de eerste schepen bijeen. Drie uit Hoorn, drie uit Enkhuizen, één in uit Medemblik, Edam en Monnickendam. Enkele kleinere boten (galeien) sluiten zich aan. Iedereen wordt opgeroepen bij te dragen aan de bevoorrading en bemensing van de vloot. Zo haalt Jan Jansz. van Enkhuizen de klok weg uit de Broekerkerk om deze om te smelten tot kanonnen.

Opmars van de Spanjaarden

Ondertussen is de zoon van Alva, Don Frederik met een grote herovering begonnen. In december 1572 komt hij aan in Amsterdam dat zoals we weten Spaansgezind is gebleven en valt vandaaruit op 19 december Haarlem aan. Haarlem is cruciaal. Voor de Spanjaarden maar ook voor Willem van Oranje.

De Geuzen doen er alles aan om de bevoorrading van het belegerde Haarlem in stand te

Hongersnood tijdens het beleg van Haarlem in 1573.

³ De Watergeuzen kregen lange tijd een vluchtplek in Engeland maar Elisabeth was bang voor een conflict met Spanje en verbood hen nog langer te schuilen in haar land.

⁴ In de Statenvergadering te Dordrecht

⁵ Strateeg van Oranje en één van de gezagvoerders van de Watergeuzen

houden. De bewoners van Waterland assisteren hen daarbij. Als geen ander kennen ze de omgeving en het water. Met kleine galeien proberen ze de Spanjaarden in de rug aan te vallen.

Duizenden soldaten van Don Frederik laten het leven door deze aanvallen én door de koude en het gebrek aan voedsel. Ook de inwoners van Haarlem hebben het slecht. Ondanks het feit dat er geregeld gaten vallen in de omsingeling, komt er veel te weinig voedsel en brandstof de stad binnen.

Op 23 maart 1573 is er een grote zonsverduistering te zien boven Amsterdam en iedereen houdt zijn adem in. Is dit een teken van God? En zo ja wat betekent dat? Beide kampen zien het als een signaal voor de overwinning en vechten nog verbeterer door. Haarlem houdt het helaas niet. Op 13 juni geven ze zich uitgehongerd over. De Spanjaarden vermoorden een groot deel van de bevolking, waarbij de enorme verliezen van hun eigen manschappen ongetwijfeld een rol hebben gespeeld.

Inmiddels hebben de Geuzen zich genesteld in Waterland en probeert de bevolking hen zo goed en kwaad als het lukt in te kwartieren.

Een laatste gevecht?

Alva komt op 15 juli 1573 met een grote troepenmacht aan in Amsterdam. Hij verordonneert dat er een vloot moet worden klaargemaakt om de Geuzen voor eens en altijd uit de Zuiderzee te verdrijven. Daarnaast organiseert hij een veldtocht door West Friesland en Waterland en beveelt hij zijn zoon Alkmaar aan te vallen. Hij wil het Noorderkwartier, dit bolwerk van Oranje en de Geuzen op de knieën krijgen.

In augustus 1573 worden de eerste dorpen in Waterland overvallen. Ransdorp en Zuiderwoude houden lang stand, maar Broek wordt op 27 augustus 1573 verrast. De Spanjaarden richten hier hun hoofdkwartier in, plunderen de soms haastig verlaten woningen en mishandelen de achterblijvers.

Toch victorie!

De Spaanse vloot, opgebouwd in Amsterdam, is op 12 september gereed en vaart een dag daarna richting de Geuzenvloot. Tegelijk vallen de landtroepen van Alva de schans van Schellingwoude aan. De Geuzen en Waterlanders die de schans verdedigen, ontsnappen ternauwernood en de Geuzenvloot trekt zich terug richting Pampus!..... om tijd te winnen, om geen risicovolle strijd aan te gaan zo vlak bij Amsterdam, wie zal het zeggen?

Het pakt echter goed uit voor de Geuzen en Oranje. De Spanjaarden hebben pech met het weer. Ze zitten twee weken vast bij Durgerdam waardoor een versterking van de Geuzen zich

Geuzen strijden op de Diemer Zeedijk in 1573.

ongehinderd kan aansluiten bij Pampus. Hun vloot bestaat nu uit 24 schepen, een paar meer dan de Spanjaarden, al zijn ze wel onderbemand en onderbewapend.

De Spaanse landtroepen hebben inmiddels voor de tweede keer de dorpen in Waterland bereikt en geplunderd. Deze keer steken ze ook de kerk van Broek en boerderijen in brand. 'Dat zou de bemanningsleden op de Geuzenvloot 'flaumoedig' moeten maken maar aan te nemen valt dat die er alleen maar vechtlustiger om niet te zeggen wraakzuchtiger door werden.'⁷

Op 3 oktober treffen beide vloten elkaar voor de eerste keer bij Marken. Het gaat hard tegen hard en na 3 dagen is de strijd nog steeds onbeslist. Dan wakkert de wind aan en drijft de twee vloten uiteen. De Geuzenvloot door de zuidenwind naar het noorden gedreven, gaat bij Hoorn voor anker en wacht daar op gunstige wind.

Op 11 oktober is het zover. De wind is gedraaid. Onder aanvoering van Cornelis Dirkszoon, burgemeester van Monnickendam vaart de Geuzenvloot recht op het Spaanse admiraalschip, de 'Inquisitie' af. Onder bulderend kanonnenvuur enteren de Geuzen dit schip.

"De Inquisitie wordt aan alle kanten besprongen en, al vechtend, de zee ingedreven tot ze bij Den Nek aan den grond raakt. Het grootste deel van de Spaanse vloot laat het vlaggenschip in de steek en vlucht naar het zuiden richting Amsterdam. De hele nacht duren de gevechten op en rond het admiraalschip en de paar overgebleven galjoenen voort, tot de Spanjaarden zich in de morgen om 10.00 uur eindelijk overgeven"⁸

Graaf de Bossu, hun opperbevelhebber, wordt gevangen genomen en weggevoerd naar Hoorn.

De rol van Broek

Een Lekespel - Het Huys volbracht

P. Simoons schrijft in 1950-1951 een aandoenlijk lekespel over de wederwaardigheden in Broek tijdens de slag om de Zuiderzee.⁹ In dit toneelstuk is Broek verlaten op een paar mensen na. Een jonge boer die vanwege zijn manke been niet mee kan vechten en een paar mannen en vrouwen die te oud zijn om te vluchten. Ze spreken met elkaar over hun steun aan de Geuzen en houden moedig hun mond over de verblijfplaats van de anderen als ze worden overvallen door de Spanjaarden. Dan wordt het dorp en de kerk in brand gestoken. Het stuk eindigt prachtig met een oproep van de schout om God te danken dat ze gespaard zijn en dat het hun plicht is om de kerk te herstellen zodat 'de stenen een blijvend teken zullen zijn van vrije vroomheid'.

De realiteit

In hoeverre dit spel recht doet aan de werkelijke situatie is lastig in te schatten. Het is bijvoorbeeld onduidelijk of inwoners van Broek daadwerkelijk aanwezig waren op de schepen van de Geuzen. Er zijn geen lijsten van bemanningsleden bewaard.¹⁰

⁷ Haag, 'Weerbare mannen' blz. 167

⁸ Hij baseert zich daarbij op de publicaties van W. van Engelenburg

⁹ Van der Meijden in 'de Geuzen' "bij het ontbreken van lijsten van bemanningsleden valt over de overige opvarenden (d.w.z. buiten de kapiteins) niets te zeggen".

Ook is niet duidelijk of de Broekers net zoals de Kennemers 'guerrilla-aanvallen' hebben uitgevoerd op de Spanjaarden bij Haarlem en Alkmaar. Wat we wel weten, is dat ze meegevochten hebben om de schans bij Schellingwoude te verdedigen en het is aannemelijk dat ze de Geuzen tot op het laatst ook hebben bevoorrad.

Verder zeggen sommige bronnen dat de kerk al enige tijd leeg stond, niet meer gebruikt werd. Dat kan duiden op een weggevluchte pastoor en bevolking en op de verwarring die er heerste. Tot 1570 was Waterland immers net als Amsterdam nog steeds pro de Koning van Spanje Filips II en overwegend katholiek.

In 1572 kiezen de Noord-Hollandse steden en dorpen niet alleen voor Willem van Oranje en de Geuzen maar wordt ook de protestantse (calvinistische en doopsgezinde) godsdienst de hoofdgodsdienst. Wie dan de baas is over de kerken is in die beginperiode heel onduidelijk. Het is bovendien niet zonder gevaar. Dus een lege kerk lijkt niet zo gek. Na de verloren slag op de Zuiderzee trekken de Spanjaarden weg uit Waterland. Alkmaar houdt stand en het Noorderkwartier blijft definitief in handen van de opstandelingen en Oranje. Zelfs Amsterdam gaat in 1578 overstag en sluit zich aan bij de Prins van Oranje.

Broek betaalt een prijs maar

De oorlog en de bezettingen door de Geuzen en de Spanjaarden laten diepe sporen na in Waterland en Broek. Zwaar beschadigd, emotioneel afgemat en straatarm kwam het herstel, niet onlogisch, maar heel langzaam op gang. Pas 30 jaar later keert de welstand en welvaart terug, maar dan gaat het ook hard.

De volgende generaties Broekers zijn welvarender en vrijer(?) dan ooit.

Jet van den Biggelaar en Emil Stöve

1573 *ALCMARIA VICTRIX*
'Bij Alkmaar begint de Victorie.'

Het gebrandschilderde raam in de kerk van Broek in Waterland. Het geeft de verwoesting in 1573 en de wederopbouw weer die in 1628 een eerste aanvang nam.

Bibliografie

G. Zeggelaar	Blikken in het verleden van Waterland
W. van Engelenburg	Geschiedenis van Broek in Waterland (van de 16e tot het begin der 19e eeuw)
C. Boschma	Tot verbetering van de neeringe deser Stede
J.J. Woltjer	Op weg naar tachtig jaar oorlog
R. Fagel en J. Pollmann	1572 burgeroorlog in de Nederlanden
S. Schama	Overvloed en onbehagen
G. Mak	Een kleine geschiedenis van Amsterdam
Jan en Annie Romein	Erflaters van onze beschaving deel 1
H. van Nierop	De eenheid verbroken 1522 – 1566

Met dank aan het Waterlands Archief in Purmerend en het Westfries Archief in Hoorn.

Straten schouw

Broek in Waterland. De straten schouw in deze gemeente is naar wensch afgelopen d.w.z. zonder bekeuringen, want overal zien de wegen er netjes uit. Met die schouw is het zomerseizoen, als het ware, officieel geopend, maar zooals het meer gaat met officieele openingen – men denke aan allerlei tentoonstellingen – is dit geenszins het bewijs, dat alles kant en klaar is. Het rechte zomerweder, de luwe lauwe zuiderluchten die mensch en dier en plant zoo weldadig aandoen, laten nog steeds op zich wachten, en ook de schilder – die lui hebben het hier in 't voorjaar altijd druk, dank zij onze houten huizen – is hier en daar nog ijverig bezig om nieuwen glans en gloed te brengen op gevels en weegen, die al te zeer afstaken bij het frissche lentegroen der pas ontwaakte natuur.

Hoe het zij, het zomerseizoen is geopend, dagelijks brengen de Amsterdamsche booten reeds weder eenige bezoekers, en 't is zelfs te bespeuren aan ons fanfare-corps, dat besloten heeft wegens onvoldalligheid niet deel te nemen aan het aanstaande concours, doch zich liever voor te bereiden schijnt voor een concert in de muziektempel op het Havenrak, waarschijnlijk op 24 Juni a.s. Nu, eerlijk gezegd, wordt het hoog tijd, dat de vereeniging een blijk geeft met dit geschenk der burgerij te zijn ingenomen. Tot nog toe is daarvan niet veel gebleken.

Een ander bewijs voor het aanbreken van een ander jaargetijde zijn de talrijke fietsrijders en -rijdsters, die vooral op Zon- en feestdagen ons dorp voorbij snorren of, wanneer de wind hen te machtig wordt, of als zij zich aangetrokken gevoelen door het vriendelijke uitzicht van ons plaatsje, den steven wenden – pardon, ik bedoel hun stuurstang draaien – om de Dorpsstraat in te rijden en hier rust te vinden of welbehagen in de eigenaardige schoonheden van onze schilderachtig gelegen woonplaats. Wie daarbij het meeste zijde spinnen? Natuurlijk de verschillende caféhouders en voorts zij, die zich toelaggen op den verkoop van aanzichtskarten, welke handel ook steeds grooter afmetingen aanneemt.

Bron: Nieuwe Purmerender Courant, 31-5-1900

Els en Steef Eisinga begonnen een timmerbedrijf in een schuur aan de Broekervaart

'We gingen op de motor naar onze klanten, ik achterop met een lading gereedschap of materiaal'

Je kijkt tegenwoordig niet vreemd meer op, als een vrouw op een steiger een houten kozijn aan het schilderen is. Allerlei mannenberoepen zijn voor vrouwen toegankelijk. Dat was in de jaren zestig van de vorige eeuw wel anders. Els Eisinga, die met haar man Steef een timmerbedrijf had aan de Broekervaart, was - bijna - een bezienswaardigheid.

We spreken mevrouw Eisinga in haar ruime appartement met dakterras boven het gebouw aan de Hellingweg waarin 'Eisinga bv Bouw & Interieur' tegenwoordig zit. Els Verbaarschot heette ze toen ze, als een van vijf meisjes, 86 jaar geleden werd geboren in Nieuwendam. Steef Eisinga woonde vlakbij, in Schellingwou. Els had na de lagere school graag willen doorleren. "Maar dat mocht niet, ik moest naar de huishoudschool en daarna thuisblijven om te helpen. Een van mijn zusjes was gehandicapt, zij had veel zorg nodig."

De periode van 'verliefd, verloofd, nog niet getrouwd' gebruikten Els en Steef niet bepaald om te flierefluiten. Ze bouwden een woonark, zelf; daar

Steef Eisinga.

Els Eisinga.

hebben ze drie jaar over gedaan. Els vertelt het alsof het de gewoonste zaak van de wereld is. Toen de ark klaar was en een plek had gekregen in de Broekervaart, zijn ze getrouwd. "Onze ark was de eerste die daar kwam te liggen; het was nog helemaal stil om ons heen," zegt Els. "Later hebben we een grotere ark gebouwd: mijn man moest nu eenmaal aan de gang blijven."

Ze waren goed en wel getrouwd toen Steef, timmerman van beroep, opperde een eigen bedrijf te willen beginnen. "Maar dan moet jij meewerken," zei hij tegen Els. Oké, prima: Els werd timmervrouw - of moet je tegenwoordig zeggen: timmerman? Ze had al veel ervaring opgedaan bij het bouwen van de ark; wat verder nodig was leerde ze in de praktijk van Steef.

Ze ontwikkelde zelfs een specialisme: ze werd een kei in het maken van gootklossen, dat zijn steunen voor dakgoten. Of haar man trots was op haar? "Hij vond vooral dat ik al na één enkele uitleg moest begrijpen hoe iets moest worden gedaan."

Het bedrijf van Els en Steef was gevestigd in een schuur op de wal achter hun woonark. Alles wat ze nodig hadden, moest op een pontje worden overgevoerd vanaf de Broekermeerdijk. "Voorbijgangers vonden het heel gewoon dat nu eens een lading palen naar de overkant werd gebracht, dan weer het roer voor een schip dat in Volendam zou worden afgebouwd. Het was ook een komen en gaan van vertegenwoordigers die hun waar wilden aanprijzen, soms, als de Broekermeer 's winters nog niet helemaal dichtzat, tussen de ijsschotsen door. Heel gezellig: ze kregen vanzelfsprekend koffie, maar ze konden ook blijven eten, en dat deden ze graag."

Motor

"Steef en ik gingen op de motor naar onze klanten, ik achterop met een lading gereedschap of materiaal. Kijk, daar gaat de boer - mijn man droeg altijd klompen - met zijn vrouw, zeiden de mensen. Later vervoerde Jan Visser, die een T Fordje had, de spullen. Nog weer later haalde ik mijn rijbewijs en kreeg ik een autootje van Steef, die zelf alleen een motorrijbewijs had."

In de tweede helft van de jaren zestig werden de kinderen van Els en Steef geboren: Tom, Marcel en Carla. "Ze kregen bij wijze van spreken meteen een hamer en twee spijkers in hun

Els en Steef.

Oversteek over de Broekervaart.

handen. Zo leerden ze er van jongs af ermee omgaan,” vertelt Els. Timmerbedrijf Eisinga was intussen het schuurtje aan de Broekervaart ontgroeid. Begin jaren zeventig verhuisde het naar de Hellingweg, waar een industrieterrein werd ontwikkeld. De zonen Tom en Marcel stapten zodra ze er de leeftijd voor hadden in de zaak. Eisinga bv wordt tegenwoordig geleid door Tom Eisinga en Huub Bonte. Ze hebben acht vaste werknemers in dienst, twee stagiairs en een aantal zzp'ers.

(Linda Feltkamp is intussen gearriveerd om foto's van mevrouw Eisinga te maken. “Ik ken uw bedrijf wel,” zegt ze bij binnenkomst. “Eisinga heeft onze schuifpui gemaakt en ook die van de burens.” Linda pikt graag een stukje van het interview mee om in de sfeer te komen en te weten wie zij voor de camera krijgt.)

Hoe heeft het bedrijfje dat Els en Steef Eisinga zestig jaar geleden aan de Broekervaart begonnen, zo sterk kunnen groeien?

“Mond-tot-mond-reclame deed zijn werk,” antwoordt Els. “In het begin ging het om kleine opdrachten, boerderijen waar iets aan moest worden vertimmerd of gerepareerd. In die jaren was er niet veel geld onder de mensen; ze lieten een nieuw raam plaatsen, een luik, dat soort dingen. Later hebben we huizen en boerderijen verbouwd en bijvoorbeeld een schapenstal tot woonhuis omgetoverd.”

Via via kreeg timmerbedrijf Eisinga vervolgens de eervolle opdracht monumentale grachtenpanden in Amsterdam op te knappen of te restaureren. “Tegenwoordig halen veel bedrijven het houtwerk - kozijnen, deuren, kasten - van de fabriek. Bij ons is bijna alles handwerk; het wordt hier beneden in de werkplaats gemaakt.” Zo kan, zegt Els, precies worden voldaan aan de eisen van de klant of van bijvoorbeeld Monumentenzorg.

Hardhout

Steef Eisinga overleed in het jaar 2000. “Twaalf jaar later overleed ook onze zoon Marcel, zo droevig, hij was vader van twee kleine kinderen,” vertelt Els. “Mijn man en mijn zoon hadden beiden een gezwel. Zou dat komen door het werk dat zij gedaan hebben? Ze werkten met hardhout, overal lag stof en afval. Nu zijn er machines, vroeger werd alles met de hand gedaan en waren er geen mondkapjes en afzuigers.”

“Tom vroeg me na het overlijden van zijn vader of ik in het bedrijf wilde helpen. Dat wilde ik wel. Ik deed de administratie, zorgde voor de koffie en de thee.” Het was een gezellig-druk leven dat Els uitstekend beviel. “Ik werd bij van alles betrokken. Als je nagaat dat ik als kind verlegen was, eigenlijk een beetje een slome duikelaar, is dat wel bijzonder.”

Toen corona kwam, vond haar omgeving dat Els Eisinga maar eens ‘met pensioen moest gaan’. “Het werd stil hier, vooral ook toen de hond die ik lang had gehad, doodging. Als je met je hond wandelt, heb je aanspraak.”

Ik ga weleens een weekje naar Frankrijk, net zoals mijn man en ik dat vroeger deden. Tegenwoordig gaan mijn kleinkinderen mee. Mijn dochter die in Apeldoorn woont, nodigt me geregeld uit voor een logeerpartijtje. Kom een paar weken hier, zegt ze. Fijn, maar na een week komen de bomen op me af, dan wil ik terug naar hier.”

Hanneke de Wit

Sloepershanden actief

Broek in Waterland. Te Broek in Waterland dreigt wederom een plekje oud-Holland door sloepershanden te verdwijnen. Dezer dagen werd daar publiek verkocht een heerenhuis met koepel en tuin, eigendom van den heer J. Korthals Altes, lid van de Provinciale Staten van Noord-Holland, eertijds toebehorende aan de familie Koker. Kooper werd de heer J. Pater, rijksveldwachter aldaar. Zijn bedoeling is, het pand “rentegevend” te maken, door het oorspronkelijke heerenhuis te verbouwen, zoodat er twee of drie arbeidersgezinnen in gehuisvest kunnen worden.

De bijbehorende karakteristieke oude theekoepel, met schoon uitzicht over het Havenrak, herinnerend aan de weelde van voorheen, is thans nog een der schoonheden van het dorp en wordt door de des zomers doortrekkende vreemdelingen steeds met welgevallen bekeken. Daarom zou het vooral jammer zijn, wanneer die koepel eventueel werd afgebroken. Ook hier schijnt voor “Heemschut” een taak weggelegd.

Bron: Schuitemakers Purmerender Courant, 12-4-1914

*Gebrandschilderd raam in de Broeker Kerk.
(Foto: Ruud Gaaf)*

